

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
QO‘QON DAVLAT UNEVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”
Qo‘qon davlat universiteti
rektori D. Xodjayeva
29-avgust 2025-yil

ARUZ VA MUSIQA

FAN DASTURI

Bilim sohasi:	200 000 – Gumanitar soha
Ta’lim sohasi:	210 000 – San’at
Ta’lim yo‘nalishi:	60211400 – Vokal san’ati: (an’anaviy xonandalik)

Qo‘qon– 2025

Fan/modul kodi AM1205		O'quv yili 2025-2026	Semestr 1-2	ECTS-Kreditlar 5	
Fan/modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek		Haftadagi dars soatlari 2	
1.	Fanning nomi		Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Aruz va musiqa		30/30	60/30	150
2.	I. Fanning mazmuni “Aruz va musiqa” fani bo'yicha dastur she'riy matnlarni, xususan, Shashmaqomning mumtoz musiqa asoslarida uchraydigan matnlarni verifikatsiya qilish asoslarini o'rganishga mo'ljallangan. Aruzni o'zlashtirish tizimi yangi usul – ikob musiqiy ritmi bilan uyg'unlashgan holda, bu yo'l bilan versifikatsiya hajmi va ayni paytda an'anaviy musiqa uslublari, xususan, musiqa ritmi formulalarini shakllantirishdagi ishtiroki o'rganilmoqda. Shashmaqomning ritmik tizimi o'rnatildi. “Musiqa nazariyasi va tahlili” kafedrası talabalarning tabiiy musiqiy instinktlarini rivojlantirish va takomillashtirishga yordam beradi. Asosiy o'quv dasturi Uyg'onish davridan hozirgi kungacha bo'lgan musiqiy sintaksis, tuzilma va uslublari haqida keng ma'lumot beradi. Ilg'or tanlov kurslari (turli xil fanlar bo'yicha, navbat bilan taklif etiladi) talabalarga o'zlarining maxsus qiziqishlariga moslashtirilgan repertuarga chuqur e'tibor qaratish, shuningdek, murakkab tahlil loyihalarini amalga oshirish imkonini beradi. Kafedra yanada jadalroq, akademik jihatdan qat'iy o'qish dasturini davom ettirmoqchi bo'lgan kompozitorlar va boshqa ilg'or talabalar uchun alohida imtiyozli trekni (maslahat bo'yicha) taklif qiladi. Kafedra, shuningdek, raqs va drama bo'limlari talabalari uchun musiqa faniga boy zamin yaratish uchun maktabning mislsiz musiqiy an'alariga asoslanib, musiqa fanlari kurslarini taklif qiladi. https://www.juilliard.edu/music/classroom-departments				

Maqsad:

1. Musiqiy ritm (*iko'/zarb*) bilan birgalikda aruz vaznining asoslarini o'rganish.
2. Shashmaqom ritmik tizimining asoslarini aruz mezon va avzoni bilan bog'liq va qo'shib o'rganish.
3. She'riyat va musiqa ritmi bo'yicha asosiy nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni egallash;
4. Shashmaqom an'anaviy musiqa va she'riy ijod yo'nalishi bo'yicha professional kadrlar, jumladan, etnomusiqashunoslar, ijrochilar (xonanda va cholg'uchilar) va bastakorlarni tarbiyalash.
5. Respublikada mumtoz an'anaviy musiqa ijodi va bastakorlik san'atini qayta tiklash.

Vazifalar:

- musiqiy va she'riy ritm qonuniyatlarini, xususan, she'r va musiqa ritmining asosiy elementlari bilimiga ega bo'lish;
- fanning asosiy mavzulari bo'yicha kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan amaliy topshiriqlarni bajarish malakalarini egallash;
- she'riy va musiqiy (qo'shiq) matnlarni tahlil qilish uchun olingan bilimlarni tizimlashtirish
- musiqiy tafakkurni shakllantirish va rivojlantirish.
- musiqaning she'riy va qo'shiq matnini ifodali vositalar orqali elementar tahlil qilib berish,
- musiqa (qo'shiqlar) va she'r matnini musiqiy ritm va versifikatsiya tizimi nuqtai nazaridan tahlil qilish
- she'r va musiqaning ritmik elementlarini og'zaki va yozma ravishda o'zlashtirish malakalaridan foydalanish
- arabcha bo'g'in tizimi fa-'a-la (afo'il yoki taf'ila) yordamida barcha guruhlar (bahr) turlarini va vazn tizimining o'lchamlarini (vazn) erkin ritmik kuylash va aniqlash
- ritmning bo'g'in tizimidan (atonin) foydalanib, erkin kuylash va barcha ritmik navlarni (iko') aniqlash, ular asosida mantiqiy ravishda vasn o'lchamlari paydo bo'lishi
- vaznning asosiy usulini ijro etib, shaklda urib, she'rlarni ifodali o'qish (kuylash) va qo'shiq kompozitsiyalarini ekspromt shaklida yaratish

II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1 semestr

1. Muqaddima: Aruz (yoki arud) arab she'riyatida vujudga kelgan va Yaqin va O'rta Sharqning bir qator mamlakatlarida tarqalgan vazn tizimi. Aruz nazariyasi ilk bor arab filologi Xalil ibn Ahmad (VIII asr) asarlarida ishlab chiqilgan. O'zbek she'riyatida ikki xil ko'rinish qo'llaniladi: aruz va bo'g'in (barmoq). Erkin va oq she'r ham bor. Ushbu misralar orasidagi farqni bilib olish.

2. "Aruz va musiqa" faniga kirish. Musiqiy metroritm qonuniyatlari asosida aruz vaznining metrik tizimini o'zlashtirishning yangi usuli. Musiqiy terminologiya: takt/mizon; takt belgisi/mizonband; vazn/zarb/ritm; vazn/avzon; doira/davoir; davr/advor. Musiqiy ritm asoslari - (avzon); standart o'lchov turlari: odiy, murakkab, omehta. Barcha kuchli va zaif ritmik urishlar va ularning belgilanishi: kuchli - ta, tan, ton; kuchsiz (zaif) - na, nan, non.

3. Ritmik doiralarning shakllanishlari (doira/davoir). Uchta asosiy ritmik doiralar: ikki turdagi ritmik doiralar $7/8$ o'lchovda, uchinchi esa $4/8$ o'lchovda qurilgan. Ritmik doiralarni kuylash usuli: atonin / musiqiy ritm va afo'il / she'rning vazn o'lchovlari. Nazm va musiqa ritmlarining uyg'unligi: zarb va mizrob musiqiy ritmlarining strukturaviy qurilishi; choryak va sakkizinchi ritmik tuzilmaning ulanishi. Zarb - asosiy, barqaror ritm; mizrob - harakatlanuvchi, aylana (davr)ning variantli ritmlarini hosil qiluvchi.

4. Aruz vazning *asliy* zarb davoiri. Aruz bosh (asli) va hosila (far'i) qismlardan qurilgan. Asosiy qism uch xil ritmik doiralardan qurilgan: Mu'talifa, Mujtaliba va Munfarida. Doiralarning har biri bir necha ritmik davrlardan tuzilgan. Ritmik sikllarning hosil bo'lish usuli o'lchovdagi ritmik zarb hussalar soniga bog'liq, ya'ni o'lchovda qancha zarb hussalar bulsa, shyncha ritmik davrlar aylanada hosil bo'ladi. ritmik davralarning shakllanishlari

5. Doiralarning faol ritmik davrlari: Mu'talifa doirasida ikkita faol ritmik davri paydo bo'ladi: solimi Vofir va solimi Komil; Mujtaliba doirasida uchta faol ritmik davri mavjud: solimi Ramal, solimi Xazaj, solimi Rajaz; Munfarida doirasida ikkita faol ritmik davrlar; solimi Mutadorik va solimi Mutaqorib. Metrik/mizon va vazn/rukn ritmik doiralarning avzoni. Ritmik doiralarning belgilangan o'lchamlari: 8 ruknli – musamman, 6 ruknli – musaddas, 4 ruknli – murabba' va ikki ruknli – musanno.

6. Ritmik to'xtashlar (ist). Faol ritmik davr va to'xtashlar asosida she'riy vazn tuzilishi. Ritmik to'xtash turlari (ist): (a) Vofir va Komilning faol ritmik davrlari asosida. Vaznining strukturaviy o'lchovlarini va ularning variantlarini belgilash: (b) Ramal, Xazaj va Rajazning faol ritmik davrlariga asoslangan ritmik to'xtash turlari (ist). Vaznining strukturaviy o'lchovlarini va ularning variantlarini

belgilash: (c) Mutadorik va Mutaqoribning faol ritmik davrlari asosidagi ritmik bekat turlari (ist). Vaznining strukturaviy o'lchovlarini va ularning variantlarini belgilash.

7. Bo'g'in va hijo: She'riy hijolar – qisqa, cho'ziq va o'ta cho'ziq Aruzdagi bo'g'inlar soniga ko'ra uch guruhga bo'linadi - qisqa (qisqa unlili ochiq bo'g'in, U), cho'ziq (uzun unlili ochiq bo'g'in, —), bir yarim (qisqa unlili yopiq bo'g'in, U —). Uzun, qisqa va bir yarim bo'g'inning qo'shilishidan rukn (oyoq) – misraning ritm hosil qiluvchi elementi hosil bo'ladi. 8 tagacha asosiy ruknlar mavjud. Qoida va istisno. Ritmik tuzilmaning modellari va vaznining hosili tizimini qurish uchun yordam. She'r tahlili: she'r hijolarni birbirlardan ajratish

8. She'riy matnlarni tahlil qilish: bayt hajmini aniqlash va taxmin qilish, she'riy so'z va ruknlarni ajratish, she'riy matnlar ustida ishlash. Usul formulasining musiqiy ritmida she'riy matnlarni o'qish va ritmik kuylash va shu bilan birga ohangni o'z ritmida kuylash: Vofir, Komil, Ramal, Xazaj, Rajaz, Mutadorik va Mutaqorib fa'ol ritmik davrlaridan misollar. She'rni o'z davrning zarbida ifodali ohang bilan o'qish

2 semestr

1. O'tgan mavzularni takrorlash: Asliyning asosiy aruz davrlaridan – Mu'talif, Mujtaliba va Munfaridalardan fa'ol ritmik davrlarini takrorlash. Ritmik davrlar va to'xtashlar (ist) asosida vaznining hajmini belgilash.

2. Shashmaqomning ritmik nazm (aruz vaznini) va musiqa (usul) uyg'unligi asosida tuzilgan ritmik tuzilma modellari bilan tanishish va o'zlashtirish. Shashmaqom tomonidan ritmik tizimni aruz vaznining metr bilan uyg'unlikda o'zlashtirishi.

3. **Komil** vaznining o'lchovi bilan birgalikda jamida 5 ta ritmik model o'rnatilgan: Talqincha, Chapzarb, Soqinoma, Naqsh va Chambar. 5 ritmik model misolida she'r va musiqa ritmi uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash. Shu bilan birga, ushbu bo'limda o'rnatilgan Shashmaqom turkumining bo'limlari va ritm formulasini o'rganish.

4. **Ramal** vaznining hisoblagichi bilan birgalikda jami 12 ta ritmik modellar yaratildi: Talqin, Mug'ulcha, Qashqarcha, Ufar, Naqsh, Muxammas, Haftzarb, Sarnasr, Savt, Duyak, Soqinoma, Tasnif va Ravona. Talqin, Mug'ulcha, Qashqarcha, Ufar, Naqsh va Muxammas oltita ritmik model misolida she'r va musiqa ritmlarining uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash. Shu bilan birga, ushbu ritm formulalarida o'rnatilgan Shashmaqom tomonidan tsiklning bo'limlarini o'rganish. Musiqiy misollarni amaliy ijro etish

5. **Xazaj** hisoblagichi bilan birgalikda jami 11 ta ritmik model yaratildi: Nasr, Savt, Ufar, Talqincha, Chapandoz, Naqsh, Shashzarb, Soqinoma, Chorzarb, Haftzarb va Duyak. Ushbu ritmik modellar misolida she'r va musiqa ritmining uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash. Shu bilan birga, ushbu ritm formulalarida o'rnatilgan Shashmaqom tomonidan tsiklning bo'limlarini o'rganish. Musiqiy misollarni amaliy ijro etish

6. **Rajaz** vaznining metri bilan birgalikda faqat 4 ta ritmik naqsh o'rnatiladi: Chapandoz, Naqsh, Talqin va Soqinama. Ushbu ritmik modellar misolida she'r va musiqa ritmining uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash. Shu bilan birga, ushbu ritm formulalarida o'rnatilgan Shashmaqom tomonidan tsiklning bo'limlarini o'rganish. Musiqiy misollarni amaliy ijro etish

7. **Mutaqoribning** vaznining metri bilan birgalikda atigi 4 ta ritmik model yaratilgan: Soqinoma, Duyak, Ufar, Talqin va Talqincha. Ushbu ritmik modellar misolida she'r va musiqa ritmining uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash. Shu bilan birga, ushbu ritm formulalarida o'rnatilgan Shashmaqom tomonidan tsiklning bo'limlarini o'rganish. Musiqiy misollarni amaliy ijro etish.

8. Shashmaqomning barcha ritmik modellari misolida nazm va musiqa ritmi uyg'unligini o'zlashtirish. Kolim, Ramal, Xazaj, Rajaz va Mutakoribning 5 metrli vaznining asosida qurilgan Shashmaqom tomonidan barcha turdagi ritmik naqshlarning takrorlanishi.

III. Seminar mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1 semestr

1. Zarb va mizrob tuzilishi; ritmik zarblarning vasli/ulanishi haqida. Zarb doiraning advori. Ritmik to'xtashlar (ist) — Mu'talifa, Mujtaliba va Munfarida doiralari. Ritmik davr va to'xtashlar asosida she'riy vazn tuzilishi.
2. Bo'g'in va hijo: She'riy hijolar – qisqa, cho'ziq va o'ta cho'ziq bo'q'inlardan foydalanish qoidalari. She'r tahlili: she'r hijolarni birbirdan ajratish: Ramal, Hazaj, Rajaz, Mutadorik va Mutaqorib she'riy vazn misolida
3. She'rni o'z davrning zarbida ifodali ohang o'qish. She'rni mumtoz musiqaning usul qoliblari asosida qo'shiq aytish

Seminar mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bir professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi zarur.

Mashg'ulotlarda faol va interaktiv usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

2 semestr

1. Komil va Ramal vaznlarining o'lchovi bilan birgalikda jamida hama ritmik model misolida she'r va musiqa ritmi uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash. Shu bilan birga, ushbu bo'limda o'rnatilgan Shashmaqom turkumining bo'limlari va ritm formulasini o'rganish. Musiqiy misollarni amaliy ijro etish

2. Hazaj va Rajaz hisoblagichi bilan birgalikda hama ritmik modellar misolida she'r va musiqa ritmining uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash. Shu bilan birga, ushbu ritm formulalarida o'rnatilgan Shashmaqom tomonidan tsiklning bo'limlarini o'rganish. Musiqiy misollarni amaliy ijro etish

3. Mutaqoribning vaznining metri bilan birgalikda hama ritmik modellar misolida she'r va musiqa ritmining uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash. Shu bilan birga, ushbu ritm formulalarida o'rnatilgan Shashmaqom tomonidan tsiklning bo'limlarini o'rganish. Musiqiy misollarni amaliy ijro etish.

IV. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1 semestr

1. Faol ritmik davrlar: Mu'talifa, Muhtaliba va Munfarida doiralarida faol ritmik davrar: solimi Vofir va solimi Komil; solimi Ramal, solimi Xazaj, solimi Rajaz: solimi Mutadorik va solimi Mutaqorib. Metrik/mizon va vazn/rukn ritmik doiralarining avzoni. O'lchovlar: 8 ruknli – musamman, 6 ruknli – musaddas, 4 ruknli – murabba' va ikki ruknli – musanno.
2. Ritmik to'xtash turlari (ist): (a) Vofir va Komilning faol ritmik davrlari asosida. Vaznining strukturaviy o'lchovlarini va ularning variantlarini belgilash: (b) Ramal, Xazaj va Rajazning faol ritmik davrlariga asoslangan ritmik to'xtash turlari (ist). Vaznining strukturaviy o'lchovlarini va ularning variantlarini belgilash: (c) Mutadorik va Mutaqoribning faol ritmik davrlari asosidagi ritmik bekat turlari (ist). Vaznining strukturaviy o'lchovlarini va ularning variantlarini belgilash.
3. Vaznda qisqa va uzun (ortiqcha cho'zilgan) bo'g'inlardan foydalanish qoidalari. Unli va undoshlar, ochiq va yopiq bo'g'inlar, bir yarim bo'g'in. Qoida va istisno. Ritmik tuzilmaning modellari va vaznining hosili tizimini qurish uchun yordam.

4. She'riy matnlarni tahlil qilish: bayt hajmini aniqlash va taxmin qilish, she'riy so'z va ruknlarni ajratish, she'riy matnlar ustida ishlash. Usul formulasining musiqiy ritmida she'riy matnlarni o'qish va ritmik kuylash va shu bilan birga ohangni o'z ritmida kuylash: Vofir, Komil, Ramal, Xazaj, Rajaz, Mutadorik va Mutakarib faol ritmik davralaridan misollar.

Amaliy mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bir professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi zarur. Mashg'ulotlarda faol va interaktiv usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

2 semestr

1. **Komil** she'riy vazni tanosubida shakllangan hama maqom usullar: Talqicha, Chapzarb, Naqsh, Soqinoma va Chambar (ushbu usullarda qo'shiq aytish)
2. **Ramal** she'riy vazni tanosubida shakllangan boshqa hama maqom usullar: Talqin, Mogolcha, Qashqarcha, Ufar, Naqsh, Muxammas (ushbu usullarda qo'shiq aytish)
3. **Xazaj** she'riy vazni tanosubida shakllangan boshqa hama maqom usullar: Nasr, Savt, Naqsh, Chapandoz, Shashzarb, Soqinoma, Chorzarb, Haftzarb va Duyak (ushbu usullarda qo'shiq aytish)
4. **Rajaz** va **Mutaqorib** she'riy vazni tanosublarida shakllangan hama makom usullar: Talqin, Talqincha, Ufar, Qashqarcha va Soqinoma (ushbu usullarda qo'shiq aytish)

V. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1 semestr

1. Doiralar - doira/davoir. Uchta asosiy ritmik doiralar: ikki turdagi ritmik doiralar 7/8 o'lchovda, uchinchi esa 4/8 o'lchovda qurilgan. Ritmik doiralarni kuylash usuli: atonin / musiqiy ritm va afo'il / she'ning vazn o'lchovlari. Nazm va musiqa ritmlarining uyg'unligi: zarb va mizrob musiqiy ritmlarining strukturaviy qurilishi; choryak va sakkizinchi ritmik tuzilmaning ulanishi. Zarb - asosiy, barqaror ritm; mizrob - harakatlanuvchi, aylana (davr)ning variantli ritmlarini hosil qiluvchi.
2. Aruz bosh (asli) va hosila (far'i) qismlardan qurilgan. Asosiy qism uch xil ritmik doiralardan qurilgan: Mu'talifa, Mujtaliba va Munfarida. Doiralarning har biri bir necha ritmik davrlardan tuzilgan. Ritmik sikllarning hosil bo'lish usuli

o'lchovdagi ritmik zarb hussalar soniga bog'liq, ya'ni o'lchovda qancha zarb hussalar bulsa, shyncha ritmik davrlar aylanada hosil bo'ladi.

3. Faol ritmik davrlar: Mu'talifa doirasida ikkita faol ritmik davri paydo bo'ladi: solimi Vofir va solimi Komil; Muhtaliba doirasida uchta faol ritmik davri mavjud: solimi Ramal, solimi Xazaj, solimi Rajaz: Munfarida doirasida ikkita faol ritmik davrlar; solimi Mutadorik va solimi Mutaqorib. Metrik/mizon va vazn/Aruz ritmik doiralarining avzoni. Aruzning ritmik doiralarining to'rt xil ko'rsatkichi va o'lchami o'rnatilgan: 8 ruknli – musamman, 6 ruknli – musaddas, 4 ruknli – murabba' va ikki ruknli – musanno.

4. Ritmik to'xtash turlari (ist): (a) Vofir va Komilning faol ritmik davrlari asosida. Vaznining strukturaviy o'lchovlarini va ularning variantlarini belgilash: (b) Ramal, Xazaj va Rajazning faol ritmik davrlariga asoslangan ritmik to'xtash turlari (ist). Vaznining strukturaviy o'lchovlarini va ularning variantlarini belgilash: (c) Mutadorik va Mutaqoribning faol ritmik davrlari asosidagi ritmik bekat turlari (ist). Vaznining strukturaviy o'lchovlarini va ularning variantlarini belgilash.

5. Vaznda qisqa va uzun (ortiqcha cho'zilgan) bo'g'inlardan foydalanish qoidalar. Unli va undoshlar, ochiq va yopiq bo'g'inlar, bir yarim bo'g'in. Qoida va istisno. Ritmik tuzilmaning modellari va vaznining hosili tizimini qurish uchun yordam..

6. She'riy matnlarni tahlil qilish: bayt hajmini aniqlash va taxmin qilish, she'riy so'z va ruknlarni ajratish, she'riy matnlar ustida ishlash. Usul formulasining musiqiy ritmida she'riy matnlarni o'qish va ritmik kuylash va shu bilan birga ohangni o'z ritmida kuylash: Vofir, Komil, Ramal, Xazaj, Rajaz, Mutadorik va Mutakarib faol ritmik davrlaridan misollar.

2 semestr

1. **Komil** vaznining o'lchovi bilan birgalikda jamida 5 ta ritmik model o'rnatilgan: Talqincha, Chapzarb, Soqinoma, Naqsh va Chambar. 5 ritmik model misolida she'r va musiqa ritmi uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash. Shu bilan birga, ushbu bo'limda o'rnatilgan Shashmaqom turkumining bo'limlari va ritm formulasini o'rganish.

2. **Ramal** vaznining hisoblagichi bilan birgalikda jami 12 ta ritmik modellar yaratildi: Talqin, Mug'ulcha, Qashqarcha, Ufar, Naqsh, Muxammas, Haftzarb, Sarnasr, Savt, Duyak, Soqinoma, Tasnif va Ravona. Talqin, Mug'ulcha, Qashqarcha, Ufar, Naqsh va Muxammas oltita ritmik model misolida she'r va musiqa ritmlarining uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash.

	Shu bilan birga, ushbu ritm formulalarida o'rnatilgan Shashmaqom tomonidan tsiklning bo'limlarini o'rganish. Musiqiy misollarni amaliy ijro etish 3. Xazaj hisoblagichi bilan birgalikda jami 11 ta ritmik model yaratildi: Nasr, Savt, Ufar, Talqincha, Chapandoz, Naqsh, Shashzarb, Soqinoma, Chorzarb, Haftzarb va Duyak. Ushbu ritmik modellar misolida she'r va musiqa ritmining uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash. Shu bilan birga, ushbu ritm formulalarida o'rnatilgan Shashmaqom tomonidan tsiklning bo'limlarini o'rganish. Musiqiy misollarni amaliy ijro etish 4. Rajaz vaznining metri bilan birgalikda faqat 4 ta ritmik naqsh o'rnatiladi: Chapandoz, Naqsh, Talqin va Soqinama. Ushbu ritmik modellar misolida she'r va musiqa ritmining uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash. Shu bilan birga, ushbu ritm formulalarida o'rnatilgan Shashmaqom tomonidan tsiklning bo'limlarini o'rganish. Musiqiy misollarni amaliy ijro etish 5. Mutaqoribning vaznining metri bilan birgalikda atigi 4 ta ritmik model yaratilgan: Soqinoma, Duyak, Ufar, Talqin va Talqincha. Ushbu ritmik modellar misolida she'r va musiqa ritmining uyg'unligini o'zlashtirish. Musiqiy ritm (usul), misraning ritmi (zarb - atonin) va vaznining (afoil) hajmini urish va kuylash ustida ishlash. Shu bilan birga, ushbu ritm formulalarida o'rnatilgan Shashmaqom tomonidan tsiklning bo'limlarini o'rganish. Musiqiy misollarni amaliy ijro etish. 6. Shashmaqomning barcha ritmik modellari misolida nazm va musiqa ritmi uyg'unligini o'zlashtirish. Kolim, Ramal, Xazaj, Rajaz va Mutakoribning 5 metrli vaznining asosida qurilgan Shashmaqom tomonidan barcha turdagi ritmik naqshlarning takrorlanishi.
3.	VI. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba quyidagilarni bilishi kerak: • Aruz avzonining asosiy qismida (Mutalifa, Muhtolib va Munfarida) ritmik doiralarning qanday turlari qo'llaniladi. • Aruz vaznining asosiy qismida jamida 7 ta faol solim ritmik davr (vofir, komil, ramal, hazaj, rajaz, mutadorik va mutaqorib) va she'riy ruknlar foydalanilganligi. • Qanday "asliy" — aruz asosiy qismida faol ritmik davrlar asosida vazning navlari shakllanadi? • Musiqiy metroritm bilan birgalikda aruz vaznining o'lchovlari qanday shakllanadi, qisqa va uzun bo'g'inlar kuchli va kuchsiz ritmik zarbalar bilan qanday uyg'unlashadi. • Ritmik davrlar (atonin) va she'riy rukn (afo'l) ritm formulasi (usul) bilan birgalikda qanday aytiladi. • Ritmik tuzilma chegaralari va vaznining o'lchash qanday o'rnatiladi • Ritmik to'xtash turlari va ularning nomlari qanday?

	• She'riyatda so'zlarning bo'g'inlarga bo'linishi, o'zbek vazni tizimida ularning qanday navlari borligi, ularni o'zbek mumtoz she'riyati misolida tanishib ajratish • O'zbek she'rlarining o'z faol ritmik davrlari asosida qanday kuylanishi (o'z musiqiy kompozitsiyasi misolida) • O'zbek she'rlari xalq va mumtoz musiqa Shashmaqom ritm formulalari bilan qanday uyg'unlashgan • Nazm va musiqa ritmikasi uyg'unligida Shashmaqom tomonidan mumtoz musiqaning ritmik tizimi modellari qanday shakllangan? • Shashmaqom tomonidan ritmik tizimning eng mashhur modellari vaznining o'lchamlaridan qaysi biri bilan shakllangan. • Shashmaqom turkumining bo'limlari misolida mumtoz musiqa ritmik tizimining barcha modellarini amaliy ijro etish va o'zlashtirish
4.	VII. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5.	VIII. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.
6.	Asosiy adabiyotlar 1. Mirziyoyev Sh.M. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi (elektron versiyasi). 2. Mirziyoev Sh.M. O'zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida. PQ-4038. 2018 yil. 28-noyabr. 3. Mirziyoev Sh.M. Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida. PF-6000-son. 2020 yil. 26-may. Qo'shimcha adabiyotlar 1. Hojiahmedov A. O'zbek aruzi lug'ati. – T.: Sharq, 1998. 2. Yusupova D. Aruz vazni qoidalari va mumtoz poetika asoslari. – T.: TA'LIM-MEDIA, 2019.

	3. Yusupova D. Aruz alifbosi. – T.: Akademnashr, 2015. 4. Yusupova D. Aruz va mumtoz poetikaga kirish. – T., 2020 5. Nazarov A. Farobiy va ibn Sino musiqiy ritmika xususida (mumtoz iyqo' nazariyasi). –Toshkent: G'afur G'ulom, 1995. –131 s. 6. A.Navoiy asarlari. 7. Abduraxman Djami. Traktat o muzike (perevod s persidskogo A.Boldireva, redaktsiya i kommentarii V.M.Belyaeva). –Tashkent: Izd-vo AN Uz.SSR, 1960. 50-64 str. 8. Abdurashidov Abduvali. Omuzishi avzoni she'r va musiqi (Aruz va musiqi): Nashri yakum, «Adliya», - Dushanbe, 2001 – 50 sax. 9. Abdurashidov Abduvali. Farxangi tafsirii istiloxoti Shashmaqom / - Dushanbe: «Adib», 2016. - 496 sax. 10.Shashmaqom (Yozib oluvchi Yunus Rajabiy, F.M.Karomatov tahriri ostida) — Toshkent, Badeiy adabiyot nashriyoti, 1-6 Jildlar, 1966—1975 y. Internet saytlari 1. http://www.kutubxona.uz 2. http://www.literature.uz 3. http://www.ziynet.uz 4. http://www.alishernavoiy.uz 5. https://e-adabiyot.uz 6. https://www.youtube.com 7. www.lex.uz 8. https://www.juilliard.edu/music/classroom-departments
7.	Fan dasturi Qo'qon davlat universiteti tomonidan ishlab chiqilgan va universitet Kengashining 2025-yil 29-avgustdagi 1-sonli qarori bilan tasdiqlangan.
8.	Fan/modul uchun mas'ul: D.Toshmatov - Qo'qon davlat universiteti Xalq ijodiyoti kafedrası dotsenti
9.	Taqrizchilar: Sh.Matyoqubov - Y.Rajabiy nomidagi milliy musiqa san'aati instituti dotsenti, San'atshunoslik fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) S.Topildiyev – Qo'qon davlat universiteti Xalq ijodiyoti kafedrası mudiri, dotsent